

Radojka Šolak¹
Jelka Dragičević²

UDC 364.624.4
Originalan naučni rad
Primljen: 24. 08. 2021.
Prihvaćen: 14. 10. 2021.

EFEKTI PERCIPIRANE SOCIJALNE PODRŠKE NA USAMLJENOST

REZIME: Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju efekti opažene socijalne podrške na usamljenost kod ispitanika različitog starosnog uzrasta za vreme pandemije koronavirusa. Uzorak je činilo 442 ispitanika (41% muškog pola), koji su svrstani u pet starosnih kategorija: do 25 godina, 26–35, 36–45, 46–55, preko 55 godina. Na ovim poduzorcima primenjene su Skala usamljenosti UCLA (Russell et al., 1980) i Višedimenzionalna skala percipirane socijalne podrške (MSPSS; Zimet et al., 1988), koja meri opaženu socijalnu podršku iz tri izvora – porodice, prijatelja, posebne osobe. Rezultati regresione analize pokazuju da je u svih pet modela percipirana podrška prijatelja statistički značajan negativan prediktor usamljenosti, dok je percipirana podrška porodice značajan negativan prediktor usamljenosti kod ispitanika do 25 godina, od 36 do 45 godina i kod ispitanika starijih od 55 godina. Podrška posebne osobe je statistički značajan negativan prediktor samo na uzorku ispitanika od 46 do 55 godina. Rezultati ukazuju na to da se kao značajan prediktor usamljenosti izdvaja onaj doživljaj podrške koji je kod ispitanika određene starosne kategorije u najvećoj meri osujećen.

KLJUČNE REČI: *usamljenost, percipirana socijalna podrška, starost, pandemija COVID-19*

¹saradnik u nastavi, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Bul. oslobođenja 76, Novi Sad, radojkasolak@gmail.com

² saradnik u nastavi, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Bul. oslobođenja 76, Novi Sad, jelka4@gmail.com

1. Uvod

Usamljenost, kao univerzalno iskustvo svake osobe tokom života, predstavlja jedan od indikatora mentalnog zdravlja. Usled pandemije koronavirusa koja je trenutno aktuelna i koja je uzrokovala promene u sociopsihološkom funkcionisanju ljudi, pitanje ne samo fizičkog već i mentalnog zdravlja stavlja se u prvi plan. Značajnu ulogu u osećanju usamljenosti imaju socijalne interakcije koje ne mogu da zadovolje jednu od osnovnih ljudskih potreba – potrebu za bliskom vezom i ljubavlju (Weiss, 1974). Prema Maslovu (Maslow, 1954) osobe koji ne uspeju da zadovolje potrebe za pripadanjem i ljubavlju sklone su doživljaju napašćenosti, otuđenja i odbacivanja. Drugim rečima, osujećenje ove grupe potreba srž je neprilagođenosti.

1.1. Usamljenost

Iako ne postoji konsenzus autora pri definisanju usamljenosti, ona se može odrediti kao neprijatno emocionalno stanje, koje nastaje kada se osoba oseća odbačeno, otuđeno ili neshvaćeno od strane drugih i kada joj nedostaju društvo za socijalne aktivnosti i emocionalna intimnost (Rook, 1984). Ipak, usamljenost treba razlikovati od ostalih oblika odvojenosti od drugih, kao što su stanja fizičke osamljenosti, izolacije i samoće. Usamljenost se može definisati i kao percipirana osujećenost broja i kvaliteta interpersonalnih odnosa (Peplau, Russell, & Heim, 1979; Anderson, 1998). Ovakva osujećenja se javljaju kada je mreža podrške manje zadovoljavajuća nego što osoba priželjkuje. Slično ovim autorima, socijalno-kognitivni model (Sermat, 1978) posmatra usamljenost kao nepodudaranje interpersonalnih odnosa kakve osoba ima s onima kakve bi želela da ima. Ovaj model uzima u obzir mogućnost da se osoba ne oseća usamljeno uprkos objektivno niskoj frekvenciji socijalnih kontakata, i suprotno, da se neko oseća usamljeno uprkos visokom nivou socijalne uključenosti. S druge strane, interakcionistički pristup (Weiss, 1973, 1974) stavlja naglasak na interakcijsko delovanje ličnih i društvenih karakteristika na pojavu usamljenosti. Ovaj pristup razlikuje emocionalnu i socijalnu usamljenost. Emocionalna usamljenost nastaje

kao posledica nedostatka bliske, intimne, romantične veze i praćena je anksioznošću, neminom, doživljajem praznine i napuštenosti. Socijalna usamljenost nastaje kao posledica neuključenosti u socijalnu mrežu, tj. nedostatka prijateljstva i zajedništva, a praćena je dosadom i doživljajem socijalne marginalnosti.

Rezultati prethodnih istraživanja pokazuju da, kada su u pitanju starosne razlike u usamljenosti, krivulja odnosa životne dobi i usamljenosti ima oblik slova „U“ (Anderson, 1998). To znači da se najviše razlike u usamljenosti pronalaze kod adolescenata i osoba starijih od 75 godina. Ipak, rezultati nekih studija ukazuju na negativan odnos starosti i usamljenosti (Woodward & Frank, 1988), rezultati drugih na pozitivan odnos između ovih varijabli (Brage & Meredith, 1994), dok rezultati trećih ne idu u prilog postojanju ovog odnosa (Brennan & Auslander, 1979). Rezultati ukazuju i na to da je usamljenost posebno izražena u adolescenciji i predadolescenciji (Goossens, 2006), te da postoje razlike unutar samog doba adolescencije (Brage, Meredith & Woodward, 1993).

U jednoj studiji tokom pandemije koronavirusa (Luchetti, Lee, Aschwanden, Sesker, Strickhouser, Terracciano & Sutin, 2020) ispitivana je promena usamljenosti kao odgovor na mere društvenog ograničenja preduzete za suzbijanje širenja koronavirusa. Suprotno očekivanjima, nije bilo značajnih promena usamljenosti. Ispitanici su uočili povećanu podršku drugih tokom perioda praćenja. Stariji odrasli su prijavili manju usamljenost u poređenju s mlađim starosnim grupama, ali su imali povećanje usamljenosti tokom akutne faze izbivanja. Pojedinci koji žive sami i oni sa najmanje jednim hroničnim stanjem prijavili su da su se osećali usamljenije na početku, ali nisu povećali usamljenost tokom sprovođenja mera društvenog distanciranja. Uprkos određenom štetnom uticaju na ugrožene pojedince, na ovom uzorku nije bilo velikog povećanja usamljenosti, već izuzetne otpornosti kao odgovor na COVID-19.

Kada je reč o psihološkim korelatima usamljenosti, u prethodnim istraživanjima utvrđena je pozitivna povezanost različitih mera usamljenosti sa stidljivošću (Jackson, Fritch, Nagasaka & Gunderson, 2002), negativnim aspektima perfekcionizma (Arslana, Hamartaa, Ürea & Özyeüila, 2010), pesimizmom (Ivanov, Penezić & Gregov, 1998), ali-

jenacijom (Bruno, Lutwak & Agin, 2009), depresijom (Levin & Stokes, 1986), neuroticizmom (Loucks, 1974; Stokes, 1986), socijalnom anksioznošću (Neto & Barros, 2000; Weiss, 1973, Parkes, 1973) i alkoholizmom (Medora & Woodward, 1991). Usamljenost je negativno povezana sa samopoštovanjem (Lacković-Grgin, Penezić & Šorić, 1998), ekstraverzijom (Levin & Stokes, 1986), socijalnom kompetentnošću (Jackson et al., 2002), merom samoefikasnosti (Ivanov i sar., 1998), percepcijom socijalne podrške (Jackson, Soderlind & Weiss, 2000).

Postoji više pokušaja određenja uzroka usamljenosti i njihovih taksonomija. Najpotpuniji model uzroka usamljenosti (Rokach, 1989) sastoji se od tri klastera koji uključuju osam faktora. Jedan od klastera, identifikovan kao nedostatak interpersonalnih veza, čine tri faktora: socijalna alijenacija, neadekvatan sistem socijalne podrške i problematični odnosi. Prvi se odnosi na iskustvo fizičke izolacije osobe od poznate okoline, drugi na manjak prijatelja i osoba kojima je stalo do pojedinca i nedostatak socijalne podrške koja bi zadovoljila njegove potrebe, dok se treći odnosi na disharmonične intimne odnose.

1.2. Opažena socijalna podrška

Većina pojedinaca ima ograničene kapacitete sopstvenih resursa. U trenucima kada se dogode neželjeni životni događaji od pojedinaca se očekuje da koriste lične kapacitete članova u okviru svoje socijalne mreže dopunjavajući time svoj lični kapacitet kroz proces socijalne podrške. Ovaj proces može smanjiti negativne efekte stresnih životnih događaja na zdravlje.

Mnogi autori razlikuju opaženu socijalnu podršku s obzirom na izvor, te su se bavili istraživanjima konsekvencata opažene socijalne podrške iz različitih izvora. Naime, neki istražачi (Turner & Lloid, 1999; Turner & Marino, 1994) bavili su se merenjem opažene podrške partnera, rođaka, prijatelja i saradnika. Rezultati pokazuju da opažena podrška ima glavne negativne efekte i na simptome depresije i na komplikovanije depresivne poremećaje. Ovim rezultatima posreduju varijable poput pola, starosti, bračnog statusa i socioekonomskog statusa. Rezultati drugih istraživanja upućuju na slično. Percipirana socijalna podrška (tj.

imati nekoga s kim razgovarati) ima glavni negativan efekat na depresiju, posreduje pojedinim pozitivnim efektima na brak i obrazovanje, ali ne i na porodične prihode (Ross & Mirovski, 1989). Podrška supružnika smanjuje depresivni efekat svih pet istraženih vrsta stresora, dok podrška prijatelja igra slične uloge samo za dve vrste stresora (Jackson, 1992). Podrška partnera ima glavni negativan efekat na depresiju kod ispitanika oba pola, dok podrška saradnika ima značajno dejstvo na depresiju samo kod muškaraca, i ublažava pozitivan depresivni efekat kratkih rokova samo na uzorku muškaraca (Roxburgh, 2006).

Autori Multidimenzionalne skale percipirane socijalne podrške (MSPSS; Zimet, Dahlem, Zimet, & Farley, 1988), razlikuju tri izvora podrške: porodicu, prijatelje i posebnu osobu. Rezultati nekih istraživanja u kojima je korišćena ova skala ukazuju na to da je percipirana socijalna podrška posebne osobe i porodice značajno pozitivno predviđala kvalitet života i zdravlje (Arkar, Sari, & Fidaner, 2004), te da opažena podrška iz sva tri izvora negativno korelira s usamljenošću, od čega je podrška prijatelja najjači korelat usamljenosti, a podrška porodice najslabiji (Duru, 2007). U istom istraživanju utvrđena je negativna korelacija podrške porodice i starosti.

U istraživanju rađenom za vreme pandemije koronavirusa (Mariani, Renzi, Di Trani, Trabucchi, Danskin, & Tambelli, 2020) ispitan je efekat strategija suočavanja i percipirane socijalne podrške na depresivnu i anksioznu simptomatologiju, gde zaključuju da podrška porodice smanjuje osećaj usamljenosti i ima isključivu ulogu u ublažavanju simptoma depresije.

1.3. Problem i cilj istraživanja

Problem ovog istraživanja jeste da li postoje efekti percipirane socijalne podrške na doživljaj usamljenosti za vreme pandemije koronavirusa kod ispitanika različitog uzrasta. Cilj ovog istraživanja je da se utvrde parcijalni doprinosi opažene podrške porodice, prijatelja i posebne osobe u objašnjenju usamljenosti kod ispitanika različite starosne dobi za vreme pandemije.

1.4. Hipoteze istraživanja

Opšta hipoteza:

Percipirana socijalna podrška statistički je značajan negativan prediktor usamljenosti.

Specifične hipoteze:

H1. Percipirana podrška ^(a) prijatelja, ^(b) porodice i ^(c) posebne osobe statistički je značajan negativan prediktor usamljenosti na uzorku ispitanika do 25 godina.

H2. Percipirana podrška ^(a) prijatelja, ^(b) porodice i ^(c) posebne osobe statistički je značajan negativan prediktor usamljenosti na uzorku ispitanika od 26 do 35 godina.

H3. Percipirana podrška ^(a) prijatelja, ^(b) porodice i ^(c) posebne osobe statistički je značajan negativan prediktor usamljenosti na uzorku ispitanika od 36 do 45 godina.

H4. Percipirana podrška ^(a) prijatelja, ^(b) porodice i ^(c) posebne osobe statistički je značajan negativan prediktor usamljenosti na uzorku ispitanika od 46 do 55 godina.

H5. Percipirana podrška ^(a) prijatelja, ^(b) porodice i ^(c) posebne osobe statistički je značajan negativan prediktor usamljenosti na uzorku ispitanika preko 55 godina.

2. Metod

2.1 Uzorak

Uzorak je prigodan i činilo ga je 442 ispitanika, od čega je 41% muškog pola. Završenu srednju školu ima 170 ispitanika, 172 osnovne studije, 80 master studije, dok 20 ispitanika ima završene magistarske ili doktorske studije. Od ukupnog broja ispitanika zaposleno je 71,9%. Prosečna starost ispitanika je 38,31 godina, s rasponom od 20 do 82 godine. Do 25 godina ima 82 ispitanika, od 26 do 35 godina ima 112 ispitanika, od 36 do 45 ima 122 ispitanika, od 46 do 55 ima 91 ispitanik, dok 35 ispitanika ima preko 55 godina.

2.2 Varijable i instrumenti

Kriterijumska varijabla u ovom istraživanju jeste usamljenost koja je operacionalizovana Skalom usamljenosti UCLA (University of California, Los Angeles – UCLA Loneliness Scale; Russell, Peplau & Cutrona, 1980). Ova jednodimenzionalna skala sadrži 20 stavki, a ispitanici na četvorostepenoj skali procenjuju koliko često se doživljavaju situacije iz pitanja stavki. Primer pitanja je: *Koliko često osećate da ste sami?*

Prediktorska varijabla operacionalizovana je Višedimenzionalnom skalom percipirane socijalne podrške (Multidimensional Scale of Percieved Social Support – MSPSS; Zimet, Dahlem, Zimet & Farley, 1988) koja je namenjena za merenje percipirane socijalne podrške iz tri izvora – porodice, prijatelja, bolje polovine (posebna osoba). Skala sadrži 12 tvrdnji, a ispitanici na petostepenoj skali Likertovog tipa procenjuju u kojoj meri se slažu ili ne slažu sa svakom tvrdnjom. Primeri stavki za merenje percipirane socijalne podrške iz različitih izvora jesu sledeći: porodica – *Moja porodica zaista pokušava da mi pomogne*, prijatelji – *Mogu računati na svoje prijatelje kada stvari krenu po zlu*, posebna osoba – *Postoji posebna osoba u mom životu na koju mogu da se oslonim kada mi je to potrebno*.

Kategorijalna varijabla starost definisana je kroz pet kategorija: *do 25 godina, od 26 do 35, od 36 do 45, od 46 do 55, više od 55 godina*.

2.3 Postupak istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u periodu od januara do marta 2021. godine, putem *Google Forms* ankete, distribuirane ispitanicima po preporuci, putem društvenih mreža, uz informisanu saglasnost. Informisana saglasnost je podrazumevala davanje informacija o svrsi istraživanja, anonimnosti i načinu korišćenja podataka.

2.4 Analiza podataka

Sve analize rađene su na pet poduzoraka ispitanika određenih prema starosnim kategorijama. Interkorelacije skala proverene su biva-

rijatnom korelacionom analizom, distribucija skorova na svim skalama deskriptivnom analizom, a pouzdanost skala Kronbahovim koeficijentom interne konzistencije. Višestruka regresiona analiza korišćena je za proveru prediktorske vrednosti percipirane socijalne podrške iz tri izvora u objašnjenju usamljenosti.

3. Rezultati

U Tabeli 1 prikazani su rezultati korelacione analize, rezultati deskriptivne statistike i koeficijenti pouzdanosti skala na uzorcima ispitanika pet starosnih kategorija.

Tabela 1 – Korelacije između skala percipirane socijalne podrške i usamljenosti, aritmetičke sredine i standardne devijacije na skalama i pouzdanost skala na uzorcima ispitanika različitog uzrasta

Starosne kategorije	Varijable	SO	Fam	Fri	AS	SD	α
Do 25 godina (N = 82)	SO	1			4,33	0,84	0,73
	Fam	0,42**	1		4,29	0,86	0,89
	Fri	0,36**	0,12	1	4,16	1,00	0,92
	Usamljenost	-0,31**	-0,33**	-0,62**	2,04	0,51	0,90
Od 26 do 35 godina (N = 112)	SO	1			4,44	0,80	0,74
	Fam	0,43**	1		4,40	0,87	0,90
	Fri	0,38**	0,41**	1	4,32	0,72	0,87
	Usamljenost	-0,36**	-0,40**	-0,54**	1,90	0,49	0,90
Od 36 do 45 godina (N = 122)	SO	1			4,46	0,72	0,78
	Fam	0,55**	1		4,43	0,78	0,90
	Fri	0,44**	0,29**	1	4,29	0,75	0,89
	Usamljenost	-0,28**	-0,34**	-0,52**	1,87	0,46	0,91

	SO	1			4,35	0,77	0,80
Od 46 do 55 godina (N = 91)	Fam	0,71**	1		4,40	0,73	0,89
	Fri	0,60**	0,58**	1	4,19	0,79	0,90
	Usamljenost	-0,64**	-0,59**	-0,66**	1,88	0,46	0,91
	SO	1			4,46	0,80	0,75
Preko 55 godina (N = 35)	Fam	0,35*	1		4,41	0,70	0,84
	Fri	0,44**	0,44**	1	4,41	0,62	0,86
	Usamljenost	-0,52**	-0,59**	-0,69**	1,88	0,48	0,92

Napomena: SO – percipirana socijalna podrška posebne osobe; Fam – percipirana socijalna podrška porodice; Fri – percipirana socijalna podrška prijatelja;

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Rezultati korelacione analize pokazuju da je socijalna podrška iz sva tri izvora statistički značajan negativan korelat usamljenosti, a kao najjači korelat konzistentno se u svih pet starosnih kategorija izdvaja percipirana podrška prijatelja. Pored toga, interkorelacije percipirane socijalne podrške iz sva tri izvora na svim uzorcima statistički su značajne i pozitivnog usmerenja, s izuzetkom utvrđene statistički neznčajne korelacije podrške porodice i prijatelja na uzorku ispitanika do 25 godina. Na osnovu deskriptivnih pokazatelja, može se uočiti da ispitanici do 45 godina i iznad 55 godina podršku posebne osobe ocenjuju kao najviše prisutnu, dok je kod ispitanika od 46 do 55 godina najviše zastupljena podrška porodice. Kod ispitanika svih starosnih kategorija, najmanje je zastupljena podrška prijatelja. Usamljenost je nešto izraženija kod ispitanika do 25 godina, dok je kod ispitanika ostalih starosnih kategorija njena izraženost približno jednaka.

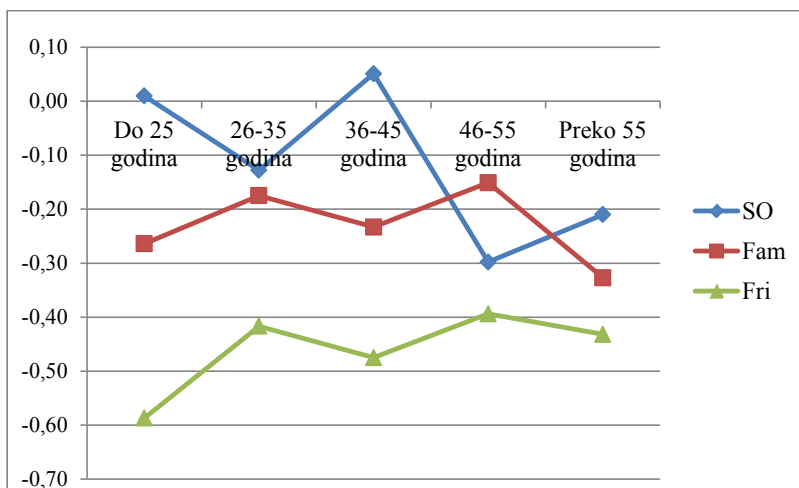
U Tabeli 2 i na Grafikonu 1 prikazani su rezultati višestruke regresione analize na uzorcima ispitanika pet starosnih kategorija, gde su prediktorske varijable tri izvora percipirane socijalne podrške, a kriterijumska varijabla usamljenost.

Tabela 2 – Rezultati regresione analize

Prediktori		Starosne kategorije ispitanika				
		Do 25 godina	26–35 godina	36–45 godina	46–55 godina	Više od 55 godina
SO	β	0,01	-0,13	0,51	-0,30**	-0,21
Fam	β	-0,26**	-0,18	-0,23*	-0,15	-0,33*
Fri	β	-0,59**	-0,42**	-0,48**	-0,39**	-0,43**
	R^2	0,45	0,34	0,31	0,54	0,59
	ΔR^2	0,42	0,32	0,30	0,53	0,55
	F	20,85	18,63	17,94	34,19	14,82

Napomena: Kriterijumska varijabla: Usamljenost; SO – percipirana socijalna podrška posebne osobe, Fam – percipirana socijalna podrška porodice, Fri – percipirana socijalna podrška prijatelja; $p_{(F)} < 0,01$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Grafikon 1 – Grafički prikaz parcijalnih doprinosa percipirane socijalne podrške

Napomena: Kriterijumska varijabla: Usamljenost; SO – percipirana socijalna podrška posebne osobe, Fam – percipirana socijalna podrška porodice, Fri – percipirana socijalna podrška prijatelja;

Na osnovu rezultata višestruke regresione analize, može se zaključiti da su regresioni modeli na svih pet uzoraka ispitanika različitih starosnih kategorija, u kojima percipirana socijalna podrška iz tri izvora predviđa usamljenost, statistički značajni. Naime, modeli objašnjavaju 30–55% ukupne varijanse usamljenosti, a najveću ulogu u objašnjenju usamljenosti percipirana socijalna podrška ima kod ispitanika starijih od 45 godina.

U svih pet modela percipira podrška prijatelja je statistički značajan negativan prediktor usamljenosti i kod ispitanika svih starosnih kategorija opažena podrška iz ovog izvora izdvaja se kao najjači prediktor usamljenosti. Percipirana podrška porodice statistički je značajan negativan prediktor usamljenosti kod ispitanika do 25 godina, od 36 do 45 godina i starijih od 55 godina, dok je podrška posebne osobe statistički značajan negativan prediktor samo na uzorku ispitanika od 46 do 55 godina. Shodno ovome, potvrđeno je 9 od 15 hipoteza, odnosno hipoteze 1_(a), 1_(b), 2_(a), 3_(a), 3_(b), 4_(a), 4_(c), 5_(a), i 5_(b).

4. Diskusija

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita odnos opažene socijalne podrške i usamljenosti za vreme pandemije koronavirusa kod ispitanika različite starosti. Drugim rečima, cilj je bio da se utvrdi koji je od tri izvora percipirane socijalne podrške, porodice, prijatelja ili posebne osobe, najjači negativan prediktor usamljenosti s obzirom na starosnu kategoriju ispitanika. Od početnih petnaest hipoteza koje pretpostavljaju da opažena socijalna podrška iz sva tri izvora statistički značajno negativno predviđa usamljenost kod ispitanika pet starosnih kategorija, potvrđeno je devet. Pored ovih rezultata, ukratko će se prodiskutovati i rezultati deskriptivne i korelacione analize, koji nisu obuhvaćeni hipotezama.

Na osnovu deskriptivnih pokazatelja, uočava se blagi pad usamljenosti kod ispitanika starijeg uzrasta u odnosu na ispitanike starosti do 25 godina. Ovakva distribucija skorova donekle je u skladu s rezultatima istraživanja rađenog za vreme pandemije koronavirusa (Luchetti et al., 2020), gde su stariji odrasli prijavili manju usamljenost u poređenju s mlađim starosnim grupama. Pored ovoga, deskriptivni pokazatelji

varijabli opažene socijalne podrške ukazuju na to da su one izraženije kod ispitanika starijih od 25 godina, tj. na to da su starije osobe, u nekoj meri, imale doživljaj veće podrške iz sva tri izvora.

Na osnovu rezultata korelacione analize, koji ukazuju na negativnu povezanost socijalne podrške iz sva tri izvora s usamljenošću i to na svim poduzorcima, uviđa se važnost mreže socijalne podrške iz sva tri izvora. Naime, kod osoba koje opažaju podršku prijatelja, porodice i posebne osobe manje je izražen doživljaj usamljenosti, odnosno odbačenosti, otuđenosti ili neshvaćenosti od strane drugih. Ovakvo neprijatno emocionalno stanje u korelaciji je s drugim nepovoljnim aspektima psihičkog funkcionisanja, između ostalog s depresijom (Levin & Stokes, 1986). Nedostatak socijalne mreže i emocionalne intimnosti, definisane kroz podršku okruženja, značajno utiče na to da se pojedinac oseća neprilagođeno u socijalnim odnosima, tačnije da se oseća usamljeno. Ovi rezultati su u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja (e.g. Jackson et al., 2000).

Nadalje, rezultati ukazuju na to da, iako postoji statistički značajna negativna povezanost sva tri izvora opažene podrške i usamljenosti, u regresionom modelu kao konzistentan i najjači negativan prediktor usamljenosti izdvaja se podrška prijatelja. Ovi rezultati su u skladu s rezultatima nekih od prethodnih istraživanja gde se podrška prijatelja izdvojila kao najjači korelat usamljenosti (Duru, 2007). Na našem uzorku, podrška prijatelja je opažena kao najmanje prisutna. Bez obzira na uzrast ispitanika, podršku posebne osobe i porodice, nedostatak uključenosti u prijateljske grupe koje pružaju podršku predstavlja najjači faktor rizika od osećanja usamljenosti. Ovim su potvrđene hipoteze $1_{(a)}$, $2_{(a)}$, $3_{(a)}$, $4_{(a)}$ i $5_{(a)}$. Nadalje, kod ispitanika uzrasta do 25 godina, te onih od 36 do 45 i preko 55 godina, opažena podrška porodice takođe se izdvaja kao statistički značajan negativan prediktor usamljenosti, čime su potvrđene hipoteze $1_{(b)}$, $3_{(b)}$ i $5_{(b)}$. Upravo je na navedenim uzorcima podrška porodice takođe ocenjena kao manje zastupljena od podrške posebne osobe, a više zastupljena od podrške prijatelja. Shodno ovim rezultatima, može se zaključiti da je kod osoba navedenih starnosnih kategorija, pored nedostatka podrške prijatelja, nedostatak podrške porodice od presudnog značaja za stvaranje osećanja usamljenosti. Ovo je u skladu s nalazima istraživanja rađenog za vreme COVID-19 pandemije

koji ukazuju na to da upravo podrška porodice smanjuje osećaj usamljenosti i ima isključivu ulogu u ublažavanju simptoma depresije (Mariani et al., 2020). Na kraju, kod ispitanika između 45 i 55 godina, pored podrške prijatelje, kao statistički značajan negativan prediktor usamljenosti izdvaja se opažena podrška posebne osobe, čime je potvrđena hipoteza 4_(c), dok kod ispitanika između 26 i 35 godina jedino nedostatak podrške prijatelja doprinosi osećanju usamljenosti. Dakle, kao značajni prediktori usamljenosti ispitanika svih starosnih kategorija izdvojili su se oni izvori koji su ocenjeni kao najmanje podržavajući. Naime, osujećenje podrške iz određenog izvora u najvećoj meri dovodi do osećanja usamljenosti. Ovo ide u prilog Maslovljevoj pretpostavci da osujećenje neke potrebe stavlja tu potrebu u prvi plan, te da osujećenje potrebe za pripadanjem i ljubavlju dovodi do neprilagođenosti (Maslow, 1954), u našem istraživanju do usamljenosti. S druge strane, podrška iz izvora koji je u najvećoj meri ocenjen kao zastupljen na svakom od pet uzoraka ispitanika ne izdvaja se kao značajan prediktor usamljenosti. Shodno ovim nalazima, deluje da su izdvojeni faktori rizika od doživaljaja usamljenosti, a ne kapaciteti za njegovo prevladavanje.

4.1. Generalni zaključak

Na osnovu rezultata ovog istraživanja u vreme pandemije koronavirusa može se zaključiti da je opažena socijalna podrška porodice, prijatelja i posebne osobe negativan korelat usamljenosti. Ipak, kao značajan prediktor usamljenosti ne izdvaja se doživljaj podrške koji je kod ispitanika određene starosne kategorije u najvećoj meri prisutan, te deluje da su izdvojeni faktori rizika, a ne kapaciteti za prevladavanje usamljenosti. Opažena podrška prijatelja, koja je kod ispitanika svih starosnih kategorija najviše osujećena, ujedno je konzistentno najjači negativan prediktor usamljenosti.

4.2. Ograničenja i preporuke za naredna istraživanja

Jedno od ograničanja ovog istraživanja odnosi se na uzorak koji je prigodan i relativno mali uzorak, naročito ispitanika preko 55 godina. S obzirom na ovo ograničenje, rezultati ne mogu da se generalizuju.

Drugo, iako je napomenuto da je istraživanje rađeno za vreme pandemije koronavirusa, ovo se smatra još jednim ograničenjem, s obzirom na izmenjene okolnosti socijalnog i psihičkog života ispitanika. Treće, iako je utvrđeno da su se kao značajni prediktori usamljenosti izdvojili oni izvori podrške koji su ocenjeni kao najviše osujećeni, preporuka je da se u nakom od narednih istraživanja razmotre interakcijski efekti izvora opažene socijalne podrške na doživljaj usamljenosti.

4.3. Praktične implikacije

Ovo istraživanje ima praktične implikacije pre svega u domenu mentalnog zdravlja ljudi i to za psihoterapeute, savetnike i psihologe kod čijih se klijenata javlja problem usamljenosti. Oni mogu da identifikuju izvor podrške koji je najmanje zastupljen i da svoj rad s klijentom usmere ka jačanju mreže podrške iz datog izvora.

5. Literatura

- Anderson, L. 1998. Loneliness research and interventions: a review of the literature. *Aging and Mental Health*, 2(4), 264–74
- Arkar, H., Sari, Ö. & Fidaner, H. (2004). Relationships Between Quality of Life, Perceived Social Support, Social Network, And Loneliness in a Turkish Sample. *Yeni Symposium: psikiyatri, nöroloji ve davranış bilimleri dergisi*, 42(1), 20–27.
- Arslana, C., Hamartaa, E., Ürea, Ö. & Özyeúila, Z. (2010). An investigation of loneliness and perfectionism in university students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 814–818.
- Brage, D. & Meredith, W. (1994). A causal model of adolescent depression. *Journal of Psychology*, 128, 455–468.
- Brage, D., Meredith, W. & Woodward, J. (1993). *Correlates of loneliness among Midwestern adolescents*. *Adolescence*, 28(111), 685–693.
- Brennan, T. & Auslander, N. (1979). *Adolescent loneliness: An exploratory study of social and psychological predispositions and theory*. Washington, DC: National Institute of Mental Health, Behavioral Research Institute.

- Bruno, S., Lutwak, N. & Agin, M. A. (2009). Conceptualizations of guilt and the corresponding relationships to emotional ambivalence, self-disclosure, loneliness and alienation. *Personality and Individual Differences*, 47, 487–491.
- Duru, E. (2007). Re-examination of the psychometric characteristics of the multidimensional scale of perceived social support among Turkish university students. *Social Behavior and Personality*, 35(4), 443–452.
- Goossens, L. (2006). Affect, emotion, and loneliness in adolescence. In S., Jackson and L. Goossens (Eds.), *Handbook of adolescent development* (pp. 51–70). Psychology Press: New York.
- Ivanov, L., Penezić, Z., Gregov, Lj. (1998). Relacije usamljenosti i samoefiksanosti s nekim osobnim varijablama. *RFFZd*, 37(14), 53–66.
- Jackson, P. (1992). Specifying the buffering hypothesis: Support, strain, and depression. *Social Psychology Quarterly*, 55, 363–78.
- Jackson, T., Fritch, A., Nagasaka, T. & Gunderson, J. (2002). Towards explaining the association between shyness and loneliness: A path analysis with american college students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 30(3), 263–270.
- Jackson, T., Soderlind, A. & Weiss, K. E. (2000). Personality traits and quality of relationships as predictors of future loneliness among American college students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 28(5), 463–470.
- Lacković-Grgin, K., Penezić, Z., Sorić, I. (1998). Usamljenost i samoća studenata: uloga afilijativne motivacije i nekih osobnih značajki. *Društvena istraživanja*, 7, 543–558.
- Levin, I. & Stokes, J. P. (1986). An examination of the relation of individual difference variables to loneliness. *Journal of Personality*, 54(4), 717–733.
- Loucks, S. (1974). The dimensions of loneliness: A psychological study of affect, self-concept, and object-relations. *Dissertation Abstracts International*, 35(6-B), 3024.
- Luchetti, M., Lee, J. H., Aschwanden, D., Sesker, A., Strickhouser, J. E., Terracciano, A. & Sutin, A. R. (2020). The trajectory of loneliness in response to COVID-19. *American Psychologist*, 75(7), 897–908.
- Mariani, R., Renzi, A., Di Trani, M., Trabucchi, G., Danskin, K. & Tambelli, R. (2020). The Impact of Coping Strategies and Perceived Family Support on Depressive and Anxious Symptomatology During the Coronavirus Pandemic (COVID-19) Lockdown. *Front. Psychiatry*, 11:587724.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.

- Medora, N. P. & Woodward, J. C. (1991). Factors associated with loneliness among alcoholics in rehabilitation centers. *The Journal of Social Psychology*, 131(6), 769–779.
- Neto, F. & Barros, J. (2000). Psychosocial concomitants of loneliness among students of Cape Verde and Portugal. *The Journal of Psychology*, 134(5), 503–514.
- Parkes, C. M. (1973). Separation anxiety: An aspect of the search for a lost object. In R. S. Weiss (Ed.), *Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation* (pp. 53–67). Cambridge: MIT Press.
- Peplau, L. A., Russell, D. & Heim, M. (1979). The experience of loneliness. In I. Frieze, D. Bar-Tal, & J. S. Carroll (Eds.), *New Approaches to Social Problems: Applications of Attribution Theory* (pp. 53–78). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Rokach, A. (1989). Antecedents of loneliness: A factorial analysis. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 123(4), 369–384.
- Rook, K. S. (1984). Research on social support, loneliness, and social isolation: Toward an integration. *Review of Personality & Social Psychology*, 5, 239–264.
- Ross, C. & Mirowsky, J. (1989). Explaining the social patterns of depression: Control and problem solving or support and talking? *Journal of Health and Social Behavior*, 30, 206–219.
- Roxburgh, S. (2006). „I wish we had more time to spend together...“: The distribution and predictors of perceived family time pressures among married men and women in the paid labor force. *Journal of Family Issues*, 27(4), 529–553.
- Sermat, V. (1978). Sources of loneliness. *Essence*, 2, 271–276.
- Stokes, J. P. (1985). The relation of social network and individual difference variables to loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 981–990.
- Turner, R. J. & Marino, F. (1994). Social support and social structure: A descriptive epidemiology. *Journal of Health and Social Behavior*, 35(3), 193–212
- Turner, R. J. & Lloyd, D. A. (1999). The stress process and the social distribution of depression. *Journal of Health and Social Behavior*, 40, 374–404.
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press
- Weiss, R. S. (1974). *The provisions of social relationship*. New York: Prentice – Hall.
- Woodward, J. & Frank, B. (1988). Rural adolescent loneliness and adolescent coping strategies. *Adolescence*, 23, 559–565.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. & Farley, G. K. (1988). The Multi-dimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30–41.